

פרשת בשלח התש"פ

adk1010@gmail.com

הרב ארי דוד קאהן

1. שמות פרק יג, יז-כב

(יז) ויהי בשלח פרעה את-העם ולא-נתם אלהים דרוך ארץ פלשתים כי קרוב הוא פיו אמר אלהים פן-ינתם העם בראתם מלחמה ושבו מצרימה: (יח) ויטב אלהים את-העם דרוך המדבר ים-סוף וחמשים עלו בני-ישראל מארץ מצרים: (יט) ויבא משה את-עצמות יוסף עמו כי השבע השביע את-בני ישראל לאמר פקד יפקד אלהים אתכם והעליתם את-עצמתי מזה אתכם: (כ) ויסעו מסכת ויחגו באתם בקצה המדבר: (כא) וה' הלך לפניכם יומם בעמוד ענן לנחתם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה: (כב) לא-ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם: פ

2. תרגום אונקלוס שמות פרק יג פסוק יח

ואסחר יי ית עמא ארזח מדברא נמא דסוף ומזרזין סליקו בני ישראל מארעא דמצרים:

3. תרגום ירושלמי שמות פרק יג פסוק יח

ודבר מימרא דיי ית עמא אורח מדברא נמא דסוף מזיניין בעובדא טבא סליקו בני ישראל פריקין מארעא דמצרים:

4. תרגום המיוחס ליונתן - תורה שמות פרק יג פסוק יח

ואחזר יי ית עמא אורח מדברא דנמא דסוף וכל חד עם חמשה טפלין סליקו וכל אחד עם חמישה ילדים עלו בני ישראל מארעא דמצרים:

5. רש"י שמות פרק יג פסוק יח

וחמשים- אין חמושים אלא מזינים; לפי שהסבן במדבר הוא גרם להם שיעלו חמושים, ושאלו הסבן דרוך ישוב, לא היו מחמשים להם כל מה שצריכין, אלא כאדם שעובר ממקום למקום ובדעתו לקנות שם מה שיצטרך, אבל כשהוא פורש למדבר צריך לזמן לו כל הצורך; ומקרא זה לא נכתב כי אם לשבר את האזן, שלא תתמה במלחמת עמלק ובמלחמת סיחון ועוג ומדין מהיכן היו להם פלי זיו שהפכו אותם בחרב וכן הוא אומר "ואתם תעברו חמשים" (יהושע א'). וכן תרגמו אונקלוס "מזרזין", כמו "ונרק את חניכיו" (בראשית י"ד) – וזריז. דבר אחר, חמשים אחד מחמשה יצאו וארבעה חלקים מתו בשלשת ימי אפלה (מכילתא):

6. מכילתא דרבי ישמעאל בשלח - מסכתא דויהי פתיחתא

וחמושים אין חמושים אלא מזינים שנה' ואתם תעברו חמשים (יהושע א' ד') וכתוב ויעברו בני-ראובן ובגיד ונחצי שבט המנשה (חמשים לפני בני ישראל) חלוצים (פארבגים אלף חלוצי הצבא) ארבעים אלף חלוצי צבא (שם/יהושע/ד יב - ג'). ד"א וחמושים עלו אחד מחמשה וי"א אחד מחמשים וי"א אחד מחמש מאות ר' נהוראי אומר העבודה לא אחד מחמש מאות עלו שנה' רבבה פצמח השדה נתתיך (יחזקאל טז ז) וכתוב ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו (במאד מאד) (שמות א' ז) שהיתה האשה יולדת ששה בכרס אחד ואתה אומר אחד מחמש מאות עלו העבודה לא אחד מחמש מאות עלו אלא שמתו הרבה מישראל במצרים ואימתי מתו בשלשת ימי אפלה שנאמר לא ראו איש את אחיו (שם/שמות/י כג) שהיו קוברים מתיהם והודו ושבתו להקב"ה שלא ראו אויביהם וישו במפלתם [ר' יוסי אומר וחמשה דורות עלו].

7. זוהר כרך ב (שמות) פרשת בשלח דף מז עמוד א

דאמר הכתוב, שמות ל"ב: לך רד כי שחת עמך סרו מהר מן הדרך אשר צויתם. צויתם פתיב. וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים, חד מחמשה הו'. ור' יוסי אומר חמשה מישראל, וחד מזיניהו. רבי יהודה אומר, וחמשים: אחד מחמשים.

8. רשב"ם שמות פרק יג פסוק יח

וחמושים - בכלי זיין. שהיו הולכים לירש את ארץ כנען, כמו שכת' למעלה ואומר אעלה אתכם מעני מצרים אל ארץ הכנעני וגו', וכן תעברו חמושים דיהושוע:

9. אבן עזרא שמות פרק יג פסוק יח

וחמושים י"א מלאים הון, שיש להם כל צרכיהם. והנה כתוב וגם צדה לא עשו להם (שמות יב, לט). ומה טעם להזכיר זה עתה. רק פירושו חגורי חומש למלחמה, כמו חלוצים תעברו (דבר' ג, יח), שפ' חגורי חלוצים. והעד הנאמן ואתם תעברו חמושים (יהושע א, יד), ובמקום אחר קראם חלוצים, כי מה טעם להוליך צדה לפני אחיהם. וטעם להזכיר הכתוב וחמושים במקום הזה, כי למעלה כתוב בראותם מלחמה, כי ביד רמה יצאו בכלי מלחמה, ולא כמו עבדים בורחים:

10. אבן עזרא הפירוש הקצר שמות פרק יג פסוק יח

וחמושים - חגורי חומש, מגז' ויכהו שם החומש (ש"ב ג, כז). ויש או' כי טעמו הצלע החמישית, וכן חלוצים תעברו (דברים ג, יח) - חגורי חלוצים, והעד הנאמן: אתם תעברו חמושים (יהושע א, יד). ודרש, שעלו אחד מחמש מאות, דבר יחיד הוא, ועליו מחלוקת, ואיננו קבלה כלל. ודי לנו הצער שאנחנו בו עם חכמי ישמעאל, שהם אומרים איך יתכן מחמשים וחמשה זכרים שיולידו במאתים ועשר שנים שש מאות אלף זכרים מבן עשרים. והנה היו כפל הכפל עם הטף והנשים, כי לא חשבו יעקב ובניו, כי לא הולידו במצרים עוד, כי לא מצאנו יחוש רק אל היורדים מצרימה ולא ספרו הבנות. ותשובתנו, כי הנה יעקב לבדו הוליד בארבעים ושש שנים ס"ט בניים ובני בניים ועל זה המספר יכפלו כפלי כפלים מהמספר הכתוב. אז השיבו לנו עוד, כי יעקב ובניו לא הולידו נקבות כי אם שתיים, וזה היה במעשה נס, ואל תספור כן ליורדי מצרים. ועוד שיעקב היו לו ארבע נשים, ומי יבאר שכן היה לכל אחד מבני בניו. גם אנחנו השיבנו, תנו לנו שלשה עשר זכרים בין בניים ובני בניים בארבעים ושש שנים, והנה יהיו יותר מן שבע מאות ובסוף תשעים ושנים יהיו ט' אלפים וג' מאות, ובסוף קפ"ב יהיו יותר מאלף אלפים ות"ק אלף, ועוד לא הגענו למאתים ועשר שנים. גם יתנו לנו עשרה בארבעים ושש שנים ויספיקו. ועוד כי הכתוב אומר על מכת ערוב ושמתי פדות בין עמי ובין עמך (שמות ח, ט). ואמר בספר תהלות: ישלח בם ערוב ויאכלם (תהלים עח, מה). והנה במכה שאכלה מצרים נמלט ישראל, גם מת רוב מקנה מצרים בדבר, וממקנה בני ישראל לא מת אחד. ובמכת בכורים לא מת בישראל אחד. ובמכת חשך כתוב ולכל בני ישראל היה אור. והנה במכות שמתו בהם המצרים לא מתו ישראלים. ואף כי במכה שלא מת מצרי ממנה, ואיך מתו כל ישראל בחשך עד שלא נשאר מהם רק חלק מחמש מאות? והנה לא היה לישראל אור במושבותם (שמות י, כט). רק מחשכי דבר ואפלת מות. ואחר שלא נשאר כי אם חלק קטן מעם רב, הנה לא היתה גאולה לישראל כי אם רעה חולה. וזה הפך הכתוב, והכלל דרש הוא, ואין לסמוך עליו. ואולי שאמרו בתחלה היה לו סוד:

11. בכור שור שמות פרק יג פסוק יח

וחמושים עלו בני ישראל: כמו "וחמש את ארץ מצרים"²², שהיו עמהם מזונות כדי להספיק אותם דרך רחוק, שהרי ניזונו חודש אחד במזון שעמהם, שלא שאלו מן עד חמשה עשר באייר²³.

12. ר' חיים פלטיאל שמות פרק יג פסוק יח

ויסב אלהים את העם. בירושלמי מיכן שהושיבם בהסיבה, ועל זה נהגו בהיסב בערב פסח. וחמושים עלו בני ישראל. פ' כבעלי אוצרות ששאלו כלי כסף וכלי זהב ועשו אוצרות, כמו וחמש(ת) את ארץ מצרים.

13. חזקוני שמות פרק יג פסוק יח

דרך המדבר ים סוף דרך המדבר של ים סוף. כמו הארון הברית שפירושו הארון שהוא ארון הברית, וכן עץ הדעת טוב ורע, שפירושו עץ שהוא דעת טוב ורע. וחמשים מה שפירש"י מזויינים, לומר לך לא מפני שהיו יראים מן המצרים הסיבן דרך ים סוף שהרי מזויינים עלו בני ישראל ממצרים, ועוד שלא תתמה מהיכן באו להם כלי זיין במלחמת המדבר ובמלחמות ארץ ישראל. ד"א וחמשים לשון

וחמש את ארץ מצרים פי' מכולכלים מהבצק שהוציאו מצרים שהספיק להם עד ט"ו באייר לפי שהסיבם דרך המדבר.

14. רמב"ן שמות פרק יג פסוק יח

וטעם וחמושים עלו בני ישראל - לומר כי אף על פי שהסב ה' אותם דרך המדבר היו יראים פן יבאו עליהם פלשתים יושבי הערים הקרובות להם והיו חלוצים כמו היוצאים למלחמה. ויש אומרים שספר הכתוב שיצאו ביד רמה וחשבו להיות גאולים, ולא הלכו כדמות עבדים בורחים:

15. שמות פרק יד, ח

וַיִּחַגְּקוּ ה' אֶת־לֵב פְּרַעֲהַ מֶלֶךְ מִצְרָיִם וַיִּרְדֹּף אַחֲרָיִם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יִצְאִים בְּיַד רַמָּה:

16. תרגום אונקלוס על שמות י"ד:ח

ואתקף יי ית לבא דפרעה מלפא דמצרים וירדף פתר בני ישראל ובני ישראל נפקו בריש גלי:

17. [רבינו] בחיי שמות פרק יג פסוק יח

וחמשים עלו בני ישראל. ע"ד הפשט: יצאו ישראל ממצרים חלוצים כאנשי צבא היוצאים למלחמה, ואף על פי שאין ישראל כשאר העמים שיהיו צריכים להזדיין כנגד האויבים, דרך התורה לצוות שינתנהג אדם במקצת בדרך הטבע והמקרה, ואחרי כן יפעל הנס, וכן מצינו שאמר הקדוש ברוך הוא ליהושע: (יהושע ה. ב) "שים לך אורב לעיר מאחריה", ועם מלומדי הנסים והנפלאות למה יצטרכו לאורב, אלא שרצון התורה בכך שיעשה אדם בדרך הטבע כל מה שבידו לעשות והשאר יניח בידי שמים, וכן אמר שלמה המע"ה: (משלי כא, לא) "סוס מוכן ליום מלחמה ולה' התשועה", כלומר חייבים בני אדם להשמר בנפשותיהם ולהכין סוסים וכלי מלחמה והקב"ה יושיע, כי התשועה לו לבדו יתברך, ויש שפירשו: "וחמשים" שיצאו ישראל כל אחד מהם בחמשה כלי זיין.... ותמצא מלת וחמשים חסר וא"ו "וחמשים" כתיב, ללמדך שהתורה שנתנה לחמשים יום, היתה תכלית מה שעלו בני ישראל מארץ מצרים, ועוד יש בו רמז לחמשים פעמים שנזכרה יציאת מצרים בתורה.

18. ספורנו שמות פרק יג פסוק יח

וחמושים עלו. וכל זה הוצרך לעשות אף על פי שהיו מזויינים, כי עם כל כלי זינם לא היה להם אומץ לב להלחם במצרים ולהמלט כי לא נסו באלה:

19. אלשיך על שמות פרק יג פסוק יח

ומה שאמרת כי העם, הם ערב רב, הם המעותדים לשוב ולא ישראל. הלא הוא, כי הגה וחמושים בכלי זיין עלו בני ישראל. ואילו היה מורך בלבבם לשוב מצרימה בראותם מלחמה, לא היו מזרזין עצמן בזיין, אך אין ספק כי על העם היה הפחד ולא על בני ישראל. ולמה שאמרו ז"ל כי וחמושים הוא אחד מחמשה או מחמשים כו' - והוא כי לא נשאר רק הבעלי אמנה, כי השאר מתו בחשך - יאמר לפי זה, מה שהיה פחד פן ישובו בראותם מלחמה, הוא הערב רב, הקטני אמנה. אמנם בישראל אין פחד, כי הלא אחד מחמשה, או למאן דאמר מחמשים, בלבד עלו, שהם הבעלי אמנה בעצם, ואותם ודאי לא ישובו בראותם מלחמה:

20. אמת ליעקב שמות פרק יג פסוק יח-הרב יעקב קמנצקי 1891-1986

וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים.

פירש"י ז"ל: אין חמושים אלא מזורזים וכו'. עיין בחידושי להלן בפרשת פנחס [כ"ו פ"ח] שביארתי שפלוגת הצבא אצל ישראל היו בנות חמישים איש כל אחת, ושזה הוא כוונת הפסוק כאן: וחמשים עלו בני ישראל, היינו שהם עלו בסדר צבאי של פלוגות של בנות חמישים אנשי צבא, ועיי"ש שביארנו את עיקר היסוד. ועוד עיין מה שכתבתי בפרשת מקץ [מ"א פל"ד].

21. שמות רבה (וילנא) פרשת בשלח פרשה כ

ומאיר לפניהם, שַׁנְאָמֶר (שמות יג, כא): וְהָיָה הַלֶּךְ לַפְּנֵיהֶם יוֹמָם, לְכֹד נֶאֱמַר: וְלֹא נָחַם אֱלֹהִים דְּרֹךְ אֶרֶץ [וגו', ולא נחם אלהים דרך ארץ] פְּלִשְׁתִּים, לְמָה, אֲלֵא שְׁטַעוּ שְׁבִטוּ שְׁל אֶפְרַיִם וַיִּצְאוּ מִמִּצְרַיִם עַד שְׁלֹא שְׁלֵם הַקֶּץ, וְנִהְרְגוּ מֵהֶם שְׁלֹשִׁים רִבּוּא. וְלָמָּה נִהְרְגוּ, שְׁחִשְׁבוּ מִיּוֹם שֶׁנִּדְבַּר עִם אַבְרָהָם בֵּין הַבְּתָרִים וְשְׁטַעוּ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה, שַׁנְאָמֶר (תהלים עח, ט). בְּנֵי אֶפְרַיִם נוֹשְׁקֵי רוּמֵי קִשְׁתָּהּ הִכּוּ בַיּוֹם קָרִב, לְוִלֵי שְׁטַעוּ

לא יצאו, מי הנה חפץ להוציא אל הורג בניו, אפרים, שנאמר (הושע ט, יג): ואפרים להוציא אל הורג בניו, והרגום פלשתים, שנאמר (דברי הימים א ז, כ כא): ובני אפרים שותלח, והרגום אנשי גת. והיו עצמותיהם שטוחין בדרך חמרים חמרים, שפכר הנה להם שלשים שנה שיצאו עד שלא יצאו אחיהם ממצרים. אמר הקדוש ברוך הוא אם יראו ישראל עצמות בני אפרים שטוחין בדרך יחזרו למצרים. למה הדבר דומה, למלך שנשא אשה ובקש לילך למדינתו, הושיבה באפריון ולא הספיק לפגס למדינה עד שמתה אשתו, קברה על פתח המדינה ואחר כך נשא אחרתה, אמר המלך הריני מסבכה שלא תראה קברה של אחרתה ותחזור לה, מה עשה סבכה מאחורי המדינה. כך אמר הקדוש ברוך הוא יהיו מסבכים את הדרך כדי שלא יראו עצמות אחיהם משלכין בדרך יחזרו למצרים, מה עשה הקדוש ברוך הוא נטל דמם של בני אפרים וטבל בו כליו כביכול, שנאמר (ישעיה סג, ב): מדוע אדם ללבושך, אמר הקדוש ברוך הוא איני מתנחם עד שאנקם נקמתן של בני אפרים, שנאמר: ולא נחם אליהם.

22. שמות פרק י, כא-כג

(כא) ויאמר ה' אל-מלשה נטה ידך על-השמים. ויהי חשך על-ארץ מצרים ויגמש חשך: (כב) ויט מלשה את-ידו על-השמים ויהי חשך-אפלה בכל-ארץ מצרים שלשת ימים: (כג) לא-ראו איש את-אחיו ולא-קמו איש ממתחתיו שלשת ימים ולכל-בני ישראל הנה אור במושבתם:

23. רש"י שמות פרק י: כב

ויהי חשך אפלה שלשת ימים וגו' - חשך של אפל, שלא ראו איש את אחיו אותן ג' ימים. ועוד שלוש ימים אחרים חשך מכפל על זה, שלא קמו איש ממתחתיו - יושב אין יכול לעמד, ועומד אין יכול לישוב; ולמה הביא עליהם חשך? שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת, ומתו בשלושת ימי אפלה, כדי שלא יראו מצריים במפלתם ויאמרו, אף הם לוקים פמונו. ועוד, שחפשו ישראל וראו את פליהם, וכשיצאו והיו שואלים מהן והיו אומרים אין ביננו כלום, אומר לו, אני ראיתיו בבייתך, ובמקום פלוני הוא (שמות רבה):

24. אמת ליעקב שמות פרק י: כב - הרב יעקב קמנצקי 1891-1986

ויהי חשך אפלה בכל ארץ מצרים.

פירש"י וז"ל: ולמה הביא עליהם חשך שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים לצאת ומתו בשלושת ימי אפלה וכו'. הנה אף שבאמת כל בני הדור ההוא לא היו נחשבים כצדיקים, שהרי מצינו שטענו מלאכי השרת הללו עובדי עבודה זרה והללו עבודה זרה, הרי שהמלאכים לא היו יכולים לראות שום הבדל בין ישראל למצרים, וא"כ מדוע מתו דוקא רשעים אלו ולא כל הרשעים. ונראה משום שאלו היו רוצים לעכב בידיהם של האחרים מלצאת, דהם סברו שמכיון שקבלה בידם שישתעבדו ד' מאות שנה א"כ עדיין לא הגיע זמן הקץ, ופחדו שאם יצאו קודם הזמן אז יארע להם כמו שיארע לבני אפרים שיצאו קודם הזמן, ולא האמינו לדברי משה והזקנים שחישב ה' את הקץ בזכות האבות, ולכן המיתן הקדוש ברוך הוא. אבל הכלל כולו, אף שבעיני המלאכים היו בגדר עובדי עבודה זרה, אבל רק הקדוש ברוך הוא יש לו את הראייה למרחוק להבין שאומה זו שעכשיו הם עובדי עבודה זרה יהיו בעוד שבעה שבועות מוכנים לעמוד בהר סיני ולומר "נעשה ונשמע", ופנימיות כזו גם המלאכים אין מרגישים בה, עד שהוצרך הקדוש ברוך הוא להוכיח את זה למדת הדין על ידי מה שהראה להם ארונו של יוסף [בראשית רבה פרשה פ"ז אות ח'], והיינו שהוכיח להם שאומה זו תוך תוכם ממקור אחר נחצב, וביארתי זה היטב להלן בדברינו ריש פרשת בשלח [י"ג פי"ט], עיין שם.

ונצייר נא לעצמנו מה היתה הרגשתם של בני ישראל במשך ימי מכת חושך, שהרי רואים הם שישראל לוקין יותר מן המצרים, שבמשך ג' ימים מתו יותר מב' מליונים גברים לבד מטף וזקנים ונשים, והלא לא ידעו טעם מכה זו, ובודאי שהיו ישראל תמהין ואומרים מה זה עשה ד' לנו. וזוהי נחמתנו במצב זה² שאנו מתרעמין כביכול על הנהגת השי"ת בנוגע לכלל ישראל, אבל לפ"ז משמע שאנו קרובין לגאולה..